

Прилагане на международното право при субектите на международните отношения

 Росица Филатова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

имейл: rositsafilatova@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.58894/KLGU3094>

Резюме. Ключова тема в осъществяването на международните отношения е прилагането на международното право. От съществено значение са правата или функциите на субектите на международното право, както и зависимостта помежду им. Отношенията между субектите на международните отношения зависят от международното право в голяма степен. Основните функции, права и задължения на субектите в международните отношения трябва да бъдат осъществявани съгласно разпоредбите на международното право.

Ключови думи: държави, международни организации, международното право, субектите, международните отношения

Въведение

Смисълът на волеизявлението в международното право би трябвало да се изследва в светлината на волята и на различните нива на проявлението ѝ. Нейната вътрешна консистенция обединява интереса към благата на индивидуално, етническо, национално ниво. Едва така следва да се подходи към осмислянето на интернационалния аспект, на глобалния ефект, на всички задълбочаващи се връзки. Тази свързаност, основана на обективни дадености в обитаваната от човека среда и на спонтанната потребност, породена от тях, трябва да преодолее изкуственото разделение, което нерядко се създава от позитивното право. (Йовчева 2022: 141)

В доктрината международните отношения се дефинират като отношения между субектите на международното право. От друга страна обаче, самото правно отношение е основано на правни механизми, които нямат форма извън правото. Извън него съществуването на социална колективност не би било отчетено, поне не с форма и юридическа функционалност. (Hickey 1997)

Субекти на международното право са: държавите и международните организации. Понякога се говори за народи (нации), като се изхожда от правото на самоопределение (Международен пакт за гражданските и политическите права на ООН от 1966 г. – чл. 1, ал. 1 – Всички народи имат право на самоопределение). Преобладава тезата, че индивидите не се считат за субекти на международното право,

въпреки че те могат да бъдат преки адресати на норми. (Вълчев 2019:143)

За да се проследи съдържателно, следва да се отчете не толкова фактическата, колкото качествената роля на държавата като субект сама по себе си и като участник в конституирането на другите субекти на международното право. Ролята ѝ, разбира се, е еднозначна и безусловна в създаването на правилата на международното право и идентификацията на държавата с неговото битие е неизбежна в теорията. (Йовчева 2022:141)

Различните течения на доктрината за международното право имат позитивистки характер, т. е. те изследват нормите на международното право, които са в сила, като извличат абстракции от тяхната морална основа. В тази перспектива държавата, характеризираща се със суверенитет, се явява основната клетка на международното общество. Единствените норми, които могат да обвържат държавата, са тези, които тя самата е създала чрез своята воля. Международното право, като право на сътрудничество, е с различна природа от вътрешното право, което е право на подчинение.

Отразяването на международната обстановка, както и ролята на държавите и международните организации в опит да разрешават възникнали конфликти, отреждат съществена роля и на медиите, макар и като недържавни субекти на международните отношения.

Съобщаването на новини от различни точки на света допринася до глобално възприемане на информация, което от своя страна води до по-широко разбиране на международните отношения.

Медийната реч отразява най-ярко проблемите във функционирането на езика и протичащите процеси в речевата практика. Ето защо през нейното огледало често изследваме речта на политиците, която е в пряка връзка с основните тенденции в речевата практика – на интелектуализацията и демократизацията на речта. Двата процеса изглеждат несъвместими, но протичат в едни и същи периоди с различна сила. (Ефтимова 2017)

По своята юридическа природа медийната дейност е правно явление. В този смисъл тя се състои от няколко задължителни и необходими елемента:

- юридически факт – информация;
- правни последици – достъп до информация и отговорност;

- субекти на медийното право;
- обект на правото – медийни правоотношения;
- медийноправни норми.

Регулацията разкрива правните механизми и средства, с помощта на които държавата контролира медийната дейност. (Николова)

Държавата в международните отношения

Докато вътрешната роля на държавата изглежда отслабена под ефекта на глобализацията, тя участва чрез постоянното развитие на сътрудничеството в създаването на международните отношения. (Шарпантие 2006: 19)

Държавата, като всяка колективна общност, която се различава от тези, които я съставят, разполага с юридически персоналитет, израз на постоянството на нейните интереси през различните периоди на управление. (Пак там: 34)

Този персоналитет е достатъчен, за да обясни, че международните отношения – отношения между държави – не отчитат съответните симпатии или антипатии между управляващите, а щетите, причинени на трети лица и от служители на държавата, евентуално водят до отговорност на държавата. Задълженията, закрепени в договор от правителството от името на държавата, трябва да бъдат спазвани от неговия наследник (принцип на приемственост). Юридическият персоналитет обаче не е достатъчна да различи държавата от останалите териториални общности. Такъв разграничителен критерий е суверенитетът – единодушно закрепен от практиката. (Пак там: 35)

Суверенитетът не означава, че държавата не е подчинена на нормите на международното право, които имат върховенство над нея – самото съвместно съществуване на множество държави на земното кълбо им налага норми за разпределение на правомощията. Означава, че държавата, без нейно съгласие, не е подчинена на нито една власт, на нито един орган, който упражнява принуда. Понятието независимост често се използва като синоним и отразява това негативно значение (говори се също така за изключителност на компетенциите). Дава на своя носител върховното властване над управляваните, които са му подчинени, пълнота на компетенциите. Това е вътрешният суверенитет, който намира продължение в международния ред, за да се превърне в изключителна власт на държавата да бъде господар на собствената си съдба. Позволява също така да се експлоатират в общ интерес на населението природните ресурси на територията (говори

се за постоянен суверенитет върху природните ресурси). Суверенитетът е свързан с населението, което е негов носител, и с територията, която го определя, това е правният израз на изключителния характер на държавата. (Пак там: 35)

Подчинена на международното право, държавата е обвързана само по силата на своето съгласие. Не съществуват предварителни ограничения на нейната свобода. Според принципа на добрата воля, държавата сама тълкува задълженията, които е поела. (Пак там: 36)

Нарастващата взаимозависимост между държавите, която ги задължава да си сътрудничат, общото признание на основните принципи (правата на човека и др.), които се налагат на държавите, глобализацията на либералната икономика, която се изплъзва от влиянието на държавите, понастоящем проявяват тенденция на ограничаване обхвата на действие на суверенитета. (Пак там: 36)

Началото на ХХІ век, предизвиква множеството **дискусии за мястото и значението на националната държава**. Тя отново става своеобразен център, който се оформя под влияние на активизираните етническите конфликти, разпадането на федеративните държави, еманципацията на националността и стремежа на отделните държави да подчертаят своята самостоятелност. Самите конфликти показват, че има определено възраждане на националната идентичност и активизират защитниците на националната кауза. Това дава аргументи на някои изследователите да твърдят, че въпреки глобализацията и засиления процес на интеграция и взаимодействие, ролята на националната държава в съвременните международни отношения не намалява. Според тях нейните функции все още са незаменими и това е валидно, както във вътрешнополитически, така и във външнополитически план, защото единствено националната държава може да оформи рамка за правната регулация на човешките взаимоотношения. (Малинов, 2004: 57-62)

Други изследователи застъпват напълно противоположна теза – за отмирането на националната държава, защото националните икономики все повече стават част от глобалната икономика, в която доминира международния финансов пазар и транснационалните компании. При тези условия границите се заличават и националната държава не може да поддържа независим контрол върху икономическата дейност и трудовата заетост дори на своята територия. (Бек, 2002: 21-33)

Също така се приема, че в политически план стремежът към интеграция надделява над запазването на суверенитета, като водещ

принцип в международните отношения и утвърждава нови подходи като хуманитарния интервенционизъм. Все по-честа причина за намеса на международната общност в регионалните конфликти става защитата на човешки права и суверенитета е пренебрегнат. (Миланов, 2004: 33-44)

Дадена държава не може да упражнява натиск върху друга държава, за да я принуди да действа по определен начин. Незаконни са не само военните принуди, но и всяка икономическа, дипломатическа или друга форма на натиск, която дадена силна държава може да упражни върху по-слаба от нея. Легитимната отбрана разрешава на една държава да се защити чрез сила от заплахата за нахлуване на нейна територия или за физическо унищожаване на населението ѝ. При съгласие на жертвата, нахлуването може да бъде основание за предоставяне на помощ. Въпросът за правомерността на намесата с цел защита на заплашено население (хуманитарна намеса) е по-противоречив. (Шарпантие 2006: 36)

За разлика от употребата на сила, която днес е забранена от Устава на ООН (чл. 2, § 4), различни начини за мирно уреждане позволяват на държавите да разрешават техните различия, но нито един от тях не е задължителен за тях.

Преговорите са нормалният начин за мирно разрешаване на конфликти между държавите, но когато те не постигнат целта си, държавите трябва да прибегнат до посредничеството на трета страна. Според правомощията, с които тя разполага, се различават политически и правни начини за решаване на конфликта. Решението на спора не се постига непременно по юридически път, а чрез прилагането на съображения, свързани със справедливостта или целесъобразността. Участието на трета страна се налага, за да се улесни започването на преговори между страните в конфликта. Извършва се проучване с цел да се установят фактите на даден инцидент, което би позволило да се ангажира неговата отговорност. (Пак там: 59)

Държавите следва да отговарят за неизпълнението на международните задължения, които са поели, доколкото са се съгласили да се подчинят на определен способ за мирно уреждане на спорове и особено ако става въпрос за правен способ. Държавата може да бъде държана отговорна само за вредоносни действия, извършени от нейно име от органите ѝ. Вредоносните действия, за които държавата носи отговорност, са тези, извършени от служители на изпълнителната, законодателната или съдебната власт, както и действията на служители на местните общности, чиито международни

интереси държавата представлява. Актовете, извършени от частни лица, не се вменяват пряко на държавата, но е възможно да са свързани с небрежност от страна на полицейските или на правораздавателните органи, което се явява основание за ангажиране отговорността на държавата. (Пак там: 62-63)

В първото десетилетие на ХХІ в европейската политика и международните отношения се натрупват **две паралелни тенденции** – от една страна е актуализираната национална идея и стремежът към независимост, с които нараства ролята на националната държава като субект във външнополитическата дейност, а от друга е засиленото интегриране на държавите в наднационални общности, което намалява значението на националната държава. На пръв поглед двете тенденции изглеждат като абсолютно противоположни и взаимно изключващи се. Всъщност не е така и е напълно възможно международна среда в постбиполярният свят да се формира, чрез външнополитическо поведение на субектите(държавите), в което има и независимост, и взаимодействие. Това по същество е проблем, който има многопосочни измерения. От една страна те са насочени към изясняване на същността и динамиката на процесите на глобализацията, като водеща тенденция в съвременните международни отношения. От друга, както вече бе изтъкнато, дилемата повече независимост или повече взаимодействие е централен проблем при функционирането на самите регионални общности, като Европейския съюз например. Тази дилема засяга пряко външнополитическата дейност на държавите в постбиполярният свят и кореспондира с въпросите свързани със суверенитета, интеграцията, новите принципи и подходи в международните отношения. Оказва се, че дори за най-развитите и силни държави е важно да намерят баланса между самостоятелната инициатива и взаимодействието във своята външна политика. (Хинкова 2010: 353-354)

Международните организации и международноправните отношения

Международните организации са на първо място средище на постоянно сътрудничество между държавите. В тази си същност те получават собствена правоспособност, която ги превръща в производни субекти на международното право. Международната организация е съвкупност от суверенни държави, преследващи от общ интерес чрез собствени органи.

Държавите-членки на една и съща организация притежават различна мощ и поради това трябва да се избягва да се оразмеряват техните

права в рамките на организацията в съответствие с тяхната фактическа важност поради заплахата малките държави да бъдат смазани от големите, както и да се запази стриктно равенство на правата поради заплахата решение да бъде прието от мнозинството малки държави, но да остане неприложимо. (Шарпантие 2006: 67)

Прието е, че развитието на международното право се обуславя от характера на междудържавните отношения в отделни фази на историческото развитие на международното общуване. Терминът „международно“ има буквална семантика, защото генезисът на самото явление е в междуплеменните отношения, т.е. то възниква като примитивна форма и разновидност на съвременните обичайни правила в средите на по-примитивни социални звена. Междуплеменните отношения са исторически предшественик на междудържавните отношения и в това битие международното право не е имало връзка с държавата, а възниква като отражение на даденостите от материалното съществуване на хората. Като същинско право, международното право възниква с установяването на междудържавните отношения. (Борисов, 2009: 31)

Полярният свят се създава, утвърждава и изчерпва през XX век и това е времето, в което се появяват **първите признаци за кризата на националната държава**. Тогава възникват идеи и организации, които отново поставят акцент върху моралните критерии за външна политика, този път под формата на **съюзническа лоялност и групови ангажименти**. Те обединяват държавите, формират полюсите в международната среда и определят тяхната външна политика по време на Първата и Втората световни войни. Още при формирането на Двуполусния модел, което започва с групирането на държавите в Антантата и Централните сили, се появяват новите фактори и актьори в международната среда. Първоначално това са коалициите, по-късно те са заменени от блоковете и заедно с тях редица правителствени и неправителствени организации оказват влияние върху националната държава, намаляват нейната значимост и тя вече не е единствения субект в международните отношения. След всяка от войните се създават световни организации, първо Лигата на нациите(Общество на народите) през 1919 г. и после ООН(Организация на обединените нации) през 1945 г., които утвърждават взаимодействието между държавите и идеалистичния подход в международните отношения. Те налагат груповите ценности в световната политика и редуцират значимостта на националния интерес и в някаква степен и на суверенитета, защото извън държавата се вземат решения за нейната политика. (Хинкова 2010: 368-369)

При блоковото разделение на света от 1945 до 1990 г. **груповите ангажименти стават още по значими и напълно подчиняват националния интерес** на държавите членки на Източния и Западния блок. Те водят външна политика, съобразно съюзническите интереси на блока и националните държави нямат доминираща роля в международните отношения. Тези процеси са особено силно изявени при функционирането на **Източния блок**, който е изграден със силен централизъм и строг контрол от лидера на блока – СССР. Другите страни членки губят своята самостоятелност и провеждат външна политика, която не е подчинена на националния интерес. (Пак там: 369)

В **Западния блок** груповите ценности също имат важно значение за функционирането на Европейските общности и НАТО. Особено в началния период, непосредствено след Втората световна война, когато тези регионални организации възникват, общата политика е условие за сигурност и противопоставяне на съветската заплаха. През 1951 се прави опит да се създаде европейска отбранителна общност(ЕОО) и е подписан договор, но през 1954 г. той не е ратифициран от Франция. (Пак там: 369)

Международните организации изпълняват функции само в рамките на предоставените от уставите им компетенции и на правомощията, делегирани на техните органи. Това е т. нар. принцип на специализираността, който ги различава от държавите, които се характеризират с принципа на суверенитета. (Шарпантие 2006: 66)

Съгласно Устава на ООН Съветът за сигурност на ООН носи отговорността за гарантиране на международния мир и сигурност. Уставът на ООН е правна рамка за създаването на НАТО. А с подписването на Северноатлантическия договор, страните-членки на НАТО са заявили тържествено вярата си в целите и принципите на Устава на ООН, и са поели ангажимент да се въздържат от заплахи или използване на сила по начин, противоречащ на целите на Обединените нации.

Държавите-членки на ЕС приемат, че системата на ООН е основна рамка на международните отношения и запазват ангажираността си към охрана на мира и укрепване на международната сигурност, в съответствие с принципите на Устава на Обединените нации, както и с принципите на Заключителния акт от Хелзинки и целите на Парижката харта.

Уставът на ООН налага на държавите-членки да се въздържат да прибегват до използване на сила (чл. 2, ал. 4) и да решават споровете помежду си чрез мирни средства (чл. 2, ал. 3). За да осигури спазването на тези задължения, уставът възлага на Съвета за сигурност, представляващ великите сили, отговорността за поддържането на мира. За да се отчитат и интересите на малките държави, оставя на Общото събрание субсидиарна, допълваща роля. Страните са тези, които са задължени да постигнат решаването на противоречията помежду си чрез преговори или чрез прибегването до средства за мирно разрешаване. Съветът за сигурност може само да им препоръча било да прибегнат до дадено средство за мирно разрешаване на спора, било дадено решение (в този случай играе ролята на посредник). (Пак там: 123)

В случай на агресия или на заплахата от използването на агресия, Съветът за сигурност, без да прави повече опити за помирение, трябва да спре или да предотврати използването на сила. За тази цел той констатира агресията или заплахата от агресия и може да отправи препоръки, но може да вземе и решения, стигащи дори до използването на военна сила чрез силите, които са предоставени на Съвета от държавите-членки. (Пак там: 123-124)

Като има общото призвание да се занимава с всички въпроси, които са във връзка с целите на Устава, Общото събрание има в областта на поддържането на мира функции, сходни с тези на Съвета за сигурност, при наличието на две условия: а) няма власт да взема решения и поради това не може да наложи колективни действия; б) не може да отправя препоръки по проблем, по който вече е сезиран Съветът за сигурност. (Пак там: 124)

Международните организации обслужват международните отношения, така както вътрешнодържавните институции са в служба на националните общности, но с много по-ниска ефикасност. (Пак там: 2)

Международните отношения имат две постоянни цели:

1. мирът, който се основава на зачитането на сигурността на всяка държава;
2. благополучието, което в количествен аспект се измерва с увеличаване на средното равнище на живот, а в качествен аспект означава гарантиране на качество на живот (опазване на околната среда). Към тези постоянни цели може от време навреме да се добавят недопустими цели като търсенето на хегемония или осъществяването на идеологически кръстоносни походи. (Пак там: 2)

Международните организации представляват едновременно цел и рамка на международните отношения и позволяват намирането на баланс в отношения между основните сили и постигането на равновесието между различните интереси, както и съставляват рамката, в която се развиват международните отношения, като определят принципите и механизмите на тези отношения. (Пак там: 3)

Заклучение

В контекста на настоящето изследване за ролята на националната държава и международните организации като субекти в международноправните отношения, глобализацията най-обобщено може да се представи като процес, който утвърждава либералния подход в съвременните международни отношения и изявява тенденцията на взаимодействие между националните държави в икономически, политически и културен план. Също така тя е термин, описващ широк комплекс от фактори, които формират едни и същи предизвикателства и зависимости в развитието на напредналите индустриални държави. Основни понятия, които се използват в глобализацията са трансгранични структури и космополитизъм. При нея се залага на ролята на обществените контакти, а националният интерес може да се дефинира под влияние на взаимната зависимост. Икономическата взаимозависимост и международните институции стават по-значими фактори в световната политика, отколкото националните държави. (Хинкова 2010: 374)

Националният интерес може да се дефинира под влияние на взаимната зависимост, като транснационалните корпорации разполагат с огромни икономически ресурси и заедно с международните организации са реални и важни субекти в международните отношения, в които взаимодействат с държавите. (Пак там: 374)

Всички тези въпроси са обвързани с характеристиките на правното отношение, което е в дискурсна връзка с въпросите на международната правосубектност. Държавите и международните организации са основни действащи субекти в международните отношения, а прилагането на международното право е неизбежна част от тяхното функциониране на международната сцена.

БИБЛИОГРАФИЯ

Бек 2002: Бек, У. *Що е глобализация?* София: Критика и хуманизъм, 2002, с. 21-33. [Bek 2002: Bek, U. Shto e Globalizatsia? Sofia: Kritika i humanizam, 2002, S. 21-33.]

Борисов 2009: Борисов, О. *Международно публично право*. Нова звезда, 2009, с. 31. [Borisov 2009: Borisov, O. Mezhdunarodno publichno pravo. Nova zvezda, 2009, s. 31]

Вълчев 2019: Вълчев, Д. Обща теория на държавата. http://www.danielvalchev.com/OTP_Part_II-Final.pdf [Valchev: Valchev, D. Obshta teoria na darzhavata. http://www.danielvalchev.com/OTP_Part_II-Final.pdf]

Ефтимова 2017: Ефтимова, А. Брюкселски новогovor или популизъм. В: Медии и език. [онлайн]. 3 May 2017, № 1 [18.03.2024]. <http://medialinguistics.com/2017/05/03/355/> [Eftimova 2017: Eftimova, A. Bryukselski novogovor ili populizam. V: Medii i ezik. [onlayn]. 3 May 2017, № 1 [18.03.2024] <http://medialinguistics.com/2017/05/03/355/> .]

Йовчева 2022: Йовчева, Т. Теоретични аспекти на международната правосубектност. [https://ejournal.vfu.bg/pdfs/17%20Теодора%20Йовчева,%20ТЕОРЕТИЧНИ%20АСПЕКТИ%20НА%20МЕЖДУНАРОДНАТА%20ПРАВОСУБЕКТНОСТ%20\(ВСУ\).pdf](https://ejournal.vfu.bg/pdfs/17%20Теодора%20Йовчева,%20ТЕОРЕТИЧНИ%20АСПЕКТИ%20НА%20МЕЖДУНАРОДНАТА%20ПРАВОСУБЕКТНОСТ%20(ВСУ).pdf) [Ĭovcheva: Ĭovcheva, T. Teoretichni aspekti na mezhhdunarodnata pravosubektnost. [https://ejournal.vfu.bg/pdfs/17%20Teodora%20Yovcheva,%20TEORETICHNI%20ASPEKTI%20NA%20MEZHHDUNARODNATA%20PRAVOSUBEKTNOST%20\(VSU\).pdf](https://ejournal.vfu.bg/pdfs/17%20Teodora%20Yovcheva,%20TEORETICHNI%20ASPEKTI%20NA%20MEZHHDUNARODNATA%20PRAVOSUBEKTNOST%20(VSU).pdf)]

Малинов: 2004, Малинов, Св. *Ще оцелее ли националната държава?* – В: Глобализацията и новите граници на политическото. София: ИК ЕОН-2000, с. 57-62. [Malinov: 2004, Malinov, Sv. Shte otselee li natsionalnata darzhava? – V: Globalizatsiyata i novite granitsi na politicheskoto. Sofia: IK EON-2000, s. 57-62.]

Миланов 2004: Миланов, М. *Глобализация и суверенитет.* – В: Глобализацията и новите граници на политическото, София: ИК ЕОН-2000, с. 33-44. [Milanov 2004: Milanov, M. Globalizatsia i suverenitet. – V: Globalizatsiyata i novite granitsi na politicheskoto, Sofia: IK EON-2000, s. 33-44.]

Николова: Николова, Р. Правна същност и регулация на медийната дейност. https://ebox.nbu.bg/mas_com10/view_lesson.php?id=73 [Nikolova: Nikolova, R. Pravna sashtnost i regulatsia na mediynata deynost. https://ebox.nbu.bg/mas_com10/view_lesson.php?id=73.]

Хинкова 2010: Хинкова, С. Националната държава като субект в международните отношения. <https://ebox.nbu.bg/hist/ne3/14%20Sonia%20Hinkova%20+%20r.pdf> [Hinkova: Hinkova, S. Natsionalnata darzhava kato subekt v mezhhdunarodnite otnoshenia. <https://ebox.nbu.bg/hist/ne3/14%20Sonia%20Hinkova%20+%20r.pdf>]

Шарпантие 2006: Шарпантие, Ж. *Международните организации.* София, 2006. УИ "Св. Климент Охридски" [Sharpantie 2006: Sharpantie, Zh. Mezhdunarodnite organizatsii. Sofia, 2006. f UI "Sv. Kliment Ohridski"]

Hickey 1997: Hickey, J. The Source of International Legal Personality in the 21st Century, 2 Hofstra L. & Pol'y Symp. 1 Available at: http://scholarlycommons.law.hofstra.edu/faculty_scholarship/563

Núñez 2005: Núñez, Téllez. International law & international relations: intersection, International Law: Revista Colombiana de Derecho Internacional, p. 465-520 Pontificia Universidad Javeriana Bogotá, Colombia Available at: <https://www.redalyc.org/pdf/824/82400514.pdf>

Application of International Law to the Subjects of International Relations

Rositsa Filatova, PhD
Sofia University "St. Kliment Ohridski"
ORCID ID: 0000-0002-3496-150X
email: rositsafilatova@gmail.com

Abstract. A key topic in the implementation of international relations is the application of international law. Of essential importance are the rights or functions of the subjects of international law, as well as the dependence between them. Relations between subjects of international relations depend on international law to a large extent. The main functions, rights and obligations of subjects in international relations must be carried out according to the provisions of international law.

Keywords: states, international organizations, international law, subjects, international relation